

Sant Miquel: el castell que no ho és

El conjunt de Sant Miquel del Castellar, situat entre Girona i Celrà, va formar part, en el s XIX, de la xarxa de telegrafia òptica. Ara, s'hi estan fent treballs de restauració.

La muntanya de Sant Miquel alça els seus 394 metres a l'extrem NW de les Gavarres i a sobre mateix del Congost i domina el pla de Girona, la Selva, el Pla de l'Estany i l'Empordà. En aquest indret de vista privilegiada, s'hi drecen les restes d'una capella fortificada, una cisterna i una torre envoltades per un fossat. A primer cop d'ull, aquest conjunt ofereix

la imatge d'una petita fortificació i d'aquí ve la seva denominació tradicional de castell, que un examen detallat permet descartar de manera immediata.

L'edifici més antic és el de la capella de Sant Miquel, construïda a instàncies del prevere de la seu de Girona Joan de Dons, segons llicència episcopal del 24 de maig de 1451, en unes obres que s'allargaren durant la segona meitat del s XV. La capella original és d'una nau amb sostre de volta de canó capçada per un absis semicircular orientat a llevant. Bastida amb obra de maçoneria, suporten l'estructura de la nau uns grans arcs formers de rajols motllurats. L'absis s'obre a l'exterior mitjançant una finestra i a les parets laterals hi ha vestigis de petites capelles.

S'accedeix a l'edifici a través de dues portes: una a la façana sud i una altra a la de ponent, on hi ha adossada una gran estança tan llarga com la pròpia capella i una mica més ampla. Dels s XVII o XVIII, la paret de ponent d'aquesta nova construcció exercí a partir de llavors de façana principal, tal com demostren les restes del brancal nord de la porta, fet de pedra treballada i motllurada. Esperem que les reformes que s'han endegat en el conjunt s'aprofitin per realitzar-hi una acurada investigació arqueològica i estructural que permeti precisar-ne i definir-ne la història.

A mitjans del s XIX, l'excel·lent camp visual de l'indret va propiciar que s'hi construïssin les estacions de les dues línies de telegrafia òptica (la

general i la militar) que comunicaven Barcelona amb la frontera francesa.

L'estació de la línia militar es va construir damunt de la capella mitjançant un parapet espiellerat construït amb maons, el qual només és visible actualment a la zona de l'absis. De la resta de l'estructura, només se n'han conservat els vestigis dels forats de l'embigat que sostenia una

planta superior des d'on s'accedia als mecanismes del telègraf.

La torre de la línia general es va construir al costat SE de la capella. És una edificació de base quadrada i de tres plantes, que es comunicaven per una escala de fusta. A la primera planta, s'hi obre una línia d'espielleres; a la segona hi ha l'entrada i l'accés s'hi realitzava mitjançant un pas elevat, mentre que a la tercera hi ha dues finestres. El sostre era pla i tenia obertures per als dispositius que permetien la manipulació dels mecanismes de comunicació. Tot el conjunt, torre i capella fortificada, va ser envoltat per un fossat.

La invenció de la telegrafia elèctrica va fer que aquest sistema només funcionés entre els anys 1848 i 1862. A partir d'aleshores, el conjunt fou tan-

Vista general de les obres al conjunt de Sant Miquel. A l'altra plana, detall de la torre de telegrafia òptica, abans de les obres de restauració.

La telegrafia òptica

cat i abandonat i s'anà degradant.

Abandó i recuperació. L'any 1949 entrà en vigor el decret *Sobre protección de los Castillos españoles* (BOE. 5.5.1949). Era un decret molt generalista, que incloïa tots els castells i que deixava a mans del *Delegados Provinciales de Bellas Artes* la redacció de l'inventari. Reflectint l'opinió popular, que ja havia oblidat la natura religiosa i telegràfica del conjunt, Sant Miquel hi apareix com a castell medieval amb modificacions posteriors. Aquesta definició es va mantenir fins que a principis dels noranta el Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya va fer una revisió de tots els elements inventariats i va decidir, amb criteri correcte, eliminar-hi el fals castell de Sant Miquel. Però d'aquesta manera les restes van quedar sense cap tipus de protecció legal. En aquest context, el mes de febrer passat es va demanar per escrit que Sant Miquel i el seu entorn immediat fossin declarats Bé Cultural d'Interès Local per l'Ajuntament de Girona. De fet, es tracta d'un indret molt estimat pels gironins i pels celranencs i, des de fa anys, un grup de voluntaris ha dedicat temps i esforços a mantenir tot el paratge net i cuidat, a arranjar el camins d'accés i a organitzar un aplec que s'hi celebra cada any.

Recentment, la Diputació de Girona ha iniciat la consolidació i rehabilitació del conjunt. S'ha fet una excavació arqueològica en el fossat i a l'interior de la cisterna, s'està consolidant el teulat de l'església i es vol habilitar un mirador a la part superior de la torre de telegrafia òptica ☛

La telegrafia òptica és un sistema de comunicació que consisteix en la transmissió de senyals codificats prèviament convinguts, que han de ser visibles a simple vista o amb algun aparell especial que en permeti la visió a distàncies molt grans o en condicions climatològiques adverses. Els seus orígens són molt antics, però el sistema utilitzat a Sant Miquel no va ser ideat fins al s. XVIII i estava format per un pal de fusta, a l'extrem superior del qual s'articulaven diverses varetes accionades per un sistema de politges i cables, que representaven les lletres de l'alfabet i altres senyals preestablerts. El sistema estava complementat per unes ulleres de llarga vista.

La construcció d'una xarxa de comunicació òptica de tipus general es va iniciar l'any 1844. La línia Madrid-València-Barcelona va ser inaugurada el 1849 i l'any següent es perllongà fins a la frontera francesa. A partir de 1848, i com a conseqüència de la Segona Guerra Carlina, es va iniciar la construcció d'una segona línia, de caràcter estrictament militar.

Moltes de les torres de la línia eren construccions de nova planta que repetien un model preestablert, si bé sovint s'aprofitaven elements anteriors. A Sant Miquel, hi són presents els dos casos, ja que la línia militar aprofità les estructures de la capella i la torre de la línia general fou construïda de nova planta. Pel sud, es comunicava directament amb la Torre del Telègraf (d'aquí el seu nom) de les muralles de Girona.

Al cap de ben poc, l'any 1857, les línies de telegrafia òptica van deixar de funcionar, tant per defectes del mateix sistema (meteorologia adversa, variacions del sentit del missatge per raó de la quantitat de torres que formaven la línia, i manca d'un sistema nocturn efectiu), com pel desenvolupament de sistemes alternatius molt més segurs (construcció de línies ferroviàries i, especialment, la introducció de la telegrafia elèctrica). Finalment, per una Ordre reial de 19 de setembre de 1862, les línies foren suprimides ☛

BIBLIOGRAFIA

–*Els castells catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1971.

–BOTET I SISÓ, J. «Fundación del santuario de S. Miguel cerca de Gerona». *Revista de Gerona*. [Girona] (1890), núm. 14, p.326-328.

–LLINÀS, J.; LLORENS, J.M.; MERINO, J. «La telegrafia òptica a la Selva (1848-

1862)», *Quaderns de la Selva*. [Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans] (1996), núm. 9, p.115-137.

–OLIVA I PRAT, M. «Inventario de los castillos, fortalezas, recintos amurallados, torres de defensa y casas fuertes de la provincia de Gerona». *Separata de la Revista de Gerona*. [Girona] (1967-1969), núm. 40, 41, 43, 44, 45 i 46.